

Jan Kilián

Mělník za třicetileté války

Disertační práce. Univerzita Karlova, Fakulta filozofická, Ústav českých dějin, obor historie – starší české dějiny, Praha 2008, stran 222

Posudek oponenta

Disertační práce Mgr. Jana Kiliána je věnována badatelskému tématu z dějin českých měst období raného novověku – historii královského věnného města Mělníka v době třicetileté války. Je však koncipována ambiciózněji nežli jako „pouhé“ (byť samo o sobě systematické a souhrnné) zpracování půlstoletého úseku mělnických dějin. Chce být současně příspěvkem k hlubšímu poznání historického fenoménu evropského významu – třicetileté války. Proto Kilián dějinné proměny města sleduje nejen v co největší komplexnosti, ale také důsledně na pozadí a v konfrontaci s realitou válečného konfliktu. Metodologickým východiskem jeho pojetí je právě osobitá, a hned úvodem lze říci, že bezesporu nosná, kombinace studia proměn „městského organismu“ Mělníka a událostí i dopadů třicetileté války. Je pojata velmi komplexně - od sledování časoprostorových, komunikačních, správních či urbanistických struktur přes aspekty ekonomické, demografické, sociálně a kulturněhistorické až po mikrohistorický a prosopografický vhled do typických nebo naopak něčím charakteristických (či výjimečných) osudů jednotlivých protagonistů mělnické městské historie.

Dnes již pozoruhodně bohatá autorská zkušenost Jana Kiliána, vyplývající z jeho pilné publikační činnosti, jeho dobrý přehled o příslušné literatuře domácí i zahraniční a především bezpečná znalost široké základny dochovaných pramenů k dějinám Mělníka umožnila autorovi vypořádat se s takto náročně pojatým badatelským úkolem bez závažnějších technických, metodických a obsahových problémů. Jeho práce je rozvržena v duchu současného trendu individualizovaného historického líčení a pojata jako tématicky strukturovaný „příběh“ města a jeho obyvatel. Takovéto pojetí odpovídá autorovu zjevnému sklonu i dispozici k historiografickému výkladu, který je často blízký epickému literárnímu vyprávění. Je plastický a přehledný, podaný jasným a srozumitelným jazykem, bez nadužívání módních či anachronických termínů (typu „sňatkové strategie měšťanstva“ apod.). Sestává z pěti velkých kapitol, rozdělených přehledně a logicky do více než padesáti podkapitol a oddílů.

Nejprve je charakterizováno téma, literatura a pramenná základna práce. Stručný přehled dosavadních pohledů historické literatury na třicetiletou válku je zdařilý a vyvážený, i když přirozeně zdaleka ne úplný. Akcenty jsou rozloženy tak, že jsou z nich zřejmé Kiliánovy inspirační zdroje (z českých autorů je mu nejbližší J. Polišenský). Obdobně je tomu při ocenění dosavadní městské historiografie, které je o poznání zevrubnější, neboť je bližší autorovu zaměření. I zde vedle Američana Ch. Friedrichse a německých badatelů T. Wolfa a B. Roecka je pro Kiliána východiskem klasická práce J. Polišenského o válce a evropských krizích 17. století. Ve značné úplnosti však reflektuje též nejnovější literaturu o českých městech a podaný přehled uzavírá krátkým střízlivým zhodnocením dosavadní mělnické historiografie.

Suverénní přehled má Jan Kilián o archivních pramenech k dějinám Mělníka v raně novověkém období. Jejich souhrnná charakteristika, podaná na s. 14-23, by se ctí obstála v kterémkoli odborném archivním inventáři či průvodci.

Osobitá, nicméně naprosto korektní je Kiliánova interpretace metodologických a historiograficko teoretických východisek uchopení daného tématu (s. 23-26) a rovněž jeho stanovení cílů a základní struktury práce (s. 27-30). Rezervovaný vztah k „pozitivistické deskripci“, již autor konstatuje i u některých novějších českých prací, stejně jako k příliš scientistickým a málo čtivým strukturalismem ovlivněným dílům je dobře pochopitelný. Zajímavější, zvláště z hlediska konkrétního zpracování následujících výkladových kapitol, je pak autorovo odmítnutí „módního vysloveně narativního pojetí“, a také jeho, místy kritické, poznámky k historické antropologii, k možnostem mikrohistorické metodologie a naopak k omezenosti makroanalýzy. Osvětlují mnohé z Kiliánových přístupů k řešení jednotlivých problémových okruhů mělnické městské historie.

Rozbor či jen hodnotící přehled tří velkých výkladových kapitol Kiliánova textu (s. 32-178) se vymyká možnostem tohoto posudku. Některé konkrétní jednotlivosti a problémy mohou být probrány při ústní obhajobě, celkově však lze konstatovat, že podaný analytický výklad jednotlivých stránek mělnické reality první poloviny 17. století (s mnohými, nicméně vždy odůvodněnými a plně funkčními, přesahy do sklonku 16. stol. a za rok 1650) je obsahově hutný, konkrétní a faktografický, informačně přínosný, odborně naprosto fundovaný, nikoli prvoplánově popisný nýbrž skutečně analytický a také autorsky vyzrálý. Zatímco rozbor mělnického „městského organismu“, skladby obyvatelstva, elit, městské kultury a hospodářství je podán v podstatě v mezích standardního výkladu, obvyklého v pracích tohoto zaměření, za zvlášť osobitou, neotřele pojatou i mimořádně přínosnou lze označit zejména kapitolu čtvrtou o městu a válce a o „válečném prožitku“ města Mělníka (s. 127-186).

Silnou stránkou Kiliánova pojednání je jeho stylistická a jazyková úroveň a stejně tak skutečnost, že všechny jeho vývody a závěry jsou bezprostředně a konkrétně ověřitelné, neboť jsou faktograficky opřeny o autentické prameny a doloženy konkrétními odkazy. Škoda jen, že autor téměř zcela spolehl na epický vyprávěcí rozměr svého pojednání a nedoplnil je větším počtem názorných číselných přehledů, tabulek, grafů. Pouhých osm tabulek v textu tohoto typu a rozsahu je příliš málo, stejně jako zařazení toliko čtyř přehledových příloh na pouhých třech stranách (s. 188-190). Zcela v práci chybí kartografický (topopografický) a ikonografický materiál, který na některých místech mohl významně doplnit a názorně dokreslit podávanou faktografii.

Lze-li disertaci J. Kiliána kromě právě uvedeného ochuzení o názorné doklady vytknout ještě něco dalšího, pak je to - kromě několika nahodilých technických či písařských nedopatření - pouze skutečnost, že závěrečné shrnutí (s. 179-186) je bohužel převážně pouze rekapitulací obsahu a poznatků předchozích kapitol. Autor se nesnaží o formulaci dalších otázek a problémů, jež z jeho předchozího výkladu vyplývají, ani se nepokouší alespoň o závěrečnou stručnou komparaci s realitou v jiných městech, ač jeho široká znalost literatury k tématu i vlastní badatelská a organizační zkušenost (např. z konference Věnná města za třicetileté války, kterou připravil v roce 2004) mu k tomu dávaly dobré předpoklady.

Posuzovaná práce Jana Kiliána si v souhrnu zaslouží vysoké ocenění pro badatelský nadhled a nespornou erudici, s níž byla vypracována. Na tomto konstatování nic nemění ani skutečnost, že některé závěry a jednotlivé detaily by si zajisté zasloužily ještě hlubší propracování, prozkoumání či zpřesnění. Rovněž tak uvedené ocenění nijak nesnižuje fakt, že o řadě obecnějších otázek vyplývajících z předloženého textu a o některých autorem vyslovených závěrech by bylo zajisté možno vést kritickou odbornou diskusi. Sotva totiž lze cokoli z Kiliánových vývodů označit jako nepřesnou interpretaci, neudržitelné tvrzení, nebo dokonce omyl. V tomto ohledu má posuzované pojednání náležitou, lze říci velmi solidní odbornou úroveň.

Závěr:

Bez ohledu na výše uvedené dílčí připomínky i na možnou diskusi o některých metodických postupech, o vypovídacích možnostech a hranicích výzkumu městských pramenů, popřípadě o širší platnosti a možnosti zobecnění závěrů, k nimž autor dospěl, pokud jde o situaci města ve válce a o dopady války ve městě, je možno konstatovat, že posuzovaná práce přináší podstatné badatelské výsledky, je ve svých vývodech podnětná a prokazuje mimo jakoukoli pochybnost odbornou erudici Jana Kiliána i jeho připravenost k náročnějším vědeckovýzkumným úkolům. Považuji proto disertační práci za velmi hodnotnou a vyhovující všem požadavkům kladeným na tento typ odborných pojednání. Doporučuji, aby byla připuštěna k obhajobě a aby se stala základem řízení o udělení doktorátu.

V Praze dne 1. června 2008

Doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc.